

DOI: 10.33310/2518-7813-2020-68-1-63-67
УДК 37.091.33-027.22:811.161.2

Олена ДОЛГОПОЛ

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри мовної підготовки, педагогіки і психології
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова
<http://orcid.org/0000-0002-9545-2290>
e-mail: dolgop_helen@ukr.net

Олена КІР'ЯНОВА

старший викладач
кафедри мовної підготовки, педагогіки і психології
Харківського національного університету міського господарства
імені О. М. Бекетова
<http://orcid.org/0000-0002-9549-639X>
e-mail: olena.kiryanova@gmail.com

ВИБІР НАВЧАЛЬНИХ ТЕКСТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті порушена проблема вибору текстів і організації роботи з ними на заняттях з сучасної української літературної мови зі студентами-перекладачами нефілологічних факультетів технічних ЗВО. Увага зосереджена на формуванні текстологічної компетентності. Виділено фактори та принципи добору навчальних текстів для проведення практичних занять та самостійної роботи. Окреслено вимоги до навчальних текстів відповідно до дидактичної мети заняття. Описана система роботи з навчальним текстом студентів-перекладачів. Серед провідних методів роботи з текстом на заняттях з сучасної української літературної мови філологів-перекладачів названо контекстно-інтерпретаційний метод, метод композиційного аналізу, метод семантико-стилістичного аналізу змістової частини тексту.

Ключові слова: лінгводидактика, лінгвометодика, фахова підготовка філолога-перекладача, текстологічна компетентність, навчальний текст, робота з текстом, текстовий навчальний матеріал.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Освітні стандарти та навчальні програми підготовки філолога-перекладача окреслюють коло компетенцій, якими має володіти бакалавр з філології. Відомо, що професійна діяльність філолога зосереджена, у тому числі, й у площині роботи з усними і письмовими текстами (змістовий, мовний, стилістичний аналіз). Специальність перекладача – вузькоспрямована, має прикладний характер і спрямована на вивчення специфіки двох чи більше мов. Тож у найбільш загальному вигляді об'єктом вивчення філолога-перекладача є текст. Враховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності перекладачів, особливої уваги під час підготовки до занять з сучасної української літературної мови (далі – СУЛМ) зі студентами-філологами набуває проблема добору текстового матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні науковці розглядають проблему добору текстового матеріалу у кількох площинах. Зосередимо увагу на тих, що відповідають запитам освітньої програми «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська спеціальності 035 Філологія.

Текст як центральна ланка в процесі комунікації. Такий підхід слід враховувати під час підго-

товки до занять з української мови за професійним спрямуванням для студентів, які обрали спеціальності, пов'язані зі спілкуванням, а отже, від яких вимагають умінь «сприймати й продукувати професійні висловлювання з дотриманням мовних норм та комунікативних якостей (правильності, логічності, чистоти, виразності тощо). Так тлумачать текст В. Мельничайко, М. Пентиліук, Г. Шелехова. У роботі філологів-перекладачів технічних текстів текст так само відіграє важливу комунікативну функцію, тож під час добору текстового матеріалу викладачеві доцільно зважати на такий підхід [8, 179].

Текст як стилістична, жанрова і структурна єдність. Цей підхід набуває пріоритетного значення у підготовці студентів-філологів. Студенти мають усвідомлювати, що текст складається з певних елементів із різноманітними смисловими та структурними зв'язками й відношеннями. Для майбутніх перекладачів важливо розуміти зміст і призначення будь-якого тексту, насамперед, наукового, науково-технічного, що становить основу їхньої професійної діяльності. У такому контексті розуміють текст І. Дроздова, С. Єрмоленко, Т. Єщенко та ін.

Важливими для нашого дослідження є позиція лінгводидактів Г. Баранової, Т. Должикової,

І. Ковалик, І. Мілевої, А. Нікітіної Т. Ладиженської, М. Пентилюка, В. Статівки, які вбачають головну характеристику тексту в аспекті його *нормативності й комунікативної придатності*: правильності, логічності, чистоти, виразності тощо.

Методичною основою для роботи викладача над відбором текстів є дослідження О. Бессерт, С. Вавіліна, С. Ледовских, у яких висвітлено питання відбору текстів для читання, а також праці, що безпосередньо присвячені відбору наукових, а саме технічних текстів (Г. Барабанова, Е. Крилова, Н. Саєнко, Т. Серова). Важливими є публікації з визначення принципів власне професійно орієнтованого читання (Г. Барабанова, І. Корейба, С. Радецька).

Метою статті є дослідити поняття «текстологічна компетентність» перекладача, виділити фактори, принципи, вимоги та критерії відбору професійно орієнтованих текстів наукового та офіційно-ділового стилів для проведення практичних занять та самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Текстологічна компетентність філолога-перекладача полягає в усвідомленні комплексного підходу до перекладу тексту з урахуванням його стилістичної, лексичної, морфологічної, словотвірної специфіки. Тож завдання викладача на практичних заняттях з СУЛМ – забезпечити системний підхід до вивчення тексту. В умовах обмеженої кількості годин, відведених на вивчення української мови у технічному ЗВО, а також враховуючи різні досвід і рівень володіння українською та іноземною мовами студентів, під час підготовки до занять викладач має ретельно підійти до відбору текстів.

Робота студента-перекладача з текстом має бути спрямована на збагачення текстологічними компетентностями у таких соціально-комунікативних сферах: 1) професійна; 2) публічна; 3) освітня; 4) особиста (або сфера особистих інтересів). У кожній із них виникають різні ситуації спілкування, які відображають: 1) обставини дійсності, в яких відбувається спілкування; 2) стосунки між учасниками комунікативного процесу, які перебувають у певних конвенційних ролях; 3) мовленнєві (немовленнєві) наміри; 4) реалізацію самого акту спілкування, який створює нові стимули для мовлення.

На нашу думку, при виборі тексту викладач має враховувати такі фактори: *мету навчання* – навчання професійно орієнтованої роботи з технічними текстами, створеними або ж перекладеними українською мовою; *умови організації навчання та форми роботи* (самостійна/групова, аудиторна/позааудиторна); *вимоги Освітньої програми* щодо переліку фахових компетенцій філолога-

перекладача та *зміст* відповідних *навчальних робочих програм*.

Відповідно до концепції відбору матеріалів для навчання студентів-філологів [3, 108], виділяємо *принципи*, на яких має ґрунтуватися робота викладача щодо відбору текстів для занять з філологами: принцип фахової цінності (відбір текстів з урахуванням професійно цінної інформації, що в них міститься); принцип автентичності текстового матеріалу (добір оригінальних неадаптованих матеріалів-продуктів мовленнєвої діяльності носіїв мови); принцип доступності навчального текстового матеріалу (обсяг текстів, уживання професійної лексики відповідно до рівня володіння студентами мовою); принцип інформування (основна функція наукових та офіційно-ділових текстів – інформування, на відміну від художніх творів, у яких головна естетична функція); ситуативно-тематичний принцип та принцип вживаності і поширеності (відбір фрагментів текстів, які відображають поширені ситуації мовлення з можливістю їх використання у межах певних тем і ситуацій професійного спілкування); принцип новизни та сучасності (тексти мають висвітлювати проблематику, яка актуальна для людей певного фаху в конкретний проміжок часу).

Аналіз наукових джерел дозволяє виділити *вимоги*, яким має відповідати текст для навчання філологів: придатності та відповідності змісту навчання (текст має бути цікавим студентам та релевантним до їхніх потреб та цілей навчання; крім того, текст має відповідати тим типам текстів, який майбутній спеціаліст буде зустрічати за межами навчальної аудиторії, тобто в реальному житті); перспективності вивчення (текст має сприяти реалізації навчальних цілей та розвитку певних навичок, умінь і стратегій читання, редагування, перекладу, оприлюднення); різноманітності типів та жанрів текстів (зумовлюється принципами професійної спрямованості та урахування міждисциплінарних зв'язків) [5, 248].

Комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні майбутніх перекладачів професійної роботи з текстом є важливим, *адже дозволяє* залучати студентів до різноманітних видів діяльності, насамперед мовленнєвої, яка «на сучасному етапі розвитку лінгвістичних і психологічних наук розглядається як особливий вид діяльності, спрямований на формування та формулювання думки (предмета мовленнєвої діяльності) засобами мови та способом мислення» [8, 156]. Перекладачеві необхідно навчитися не лише розуміти і перекладати текст, а й самостійно створювати його відповідно до жанрово-стильової належності: доповіді, повідомлення, складати реконструкцію тексту, тощо. Майбутня перекладацька діяльність студента технічного

ЗВО орієнтована на нехудожні тексти (тексти наукового, офіційно-ділового, публіцистичного і розмовного стилю), які визначаються більшою інформативністю і відсутністю художньої образності. Тому переважна більшість текстів для роботи студентів має охоплювати наукові, науково-популярні, науково-пізнавальні твори та офіційно-ділові документи з притаманними їм лексичними зворотами та синтаксичними конструкціями. Фахова робота з різновидами усних і писемних текстів перекладачів спонукає викладача обирати для колективного та самостійного аналізу текстів різні види корекспонденції (інформаційної, описової, аналітичної, критичної, рекламної тощо), статті (публіцистична, редакційна, наукова, критична, дискусійна, рекламна), розширені, докладні, синхронні коментарі та внутрішні/міжнародні, технічні, політичні, культурні, економічні огляди. Так, результатом роботи студентів над зразками словесних матеріалів мають стати їхні власні тексти у таких жанрах: подієва замітка, анонс, анотація, міні-рецензія, блиц-портрет, міні-огляд, міні-історія та міні-порада, інтерв'ю (діалог, монолог, портрет, бесіда, колективне, анкета), хронікальний, аналітичний, тематичний звіт.

Підтримуємо думку з І. Нагрибельної, яка акцентує увагу на важливості *теорії контекстного навчання* під час навчання філологів. Згідно з нею мета студента полягає в оволодінні цілісною професійною діяльністю фахівця. Для цього майбутній перекладач за допомогою дібраних викладачем текстів має чітко усвідомлювати відмінності в навчальній і професійній діяльності. Мотивом навчальної є «пізнання нового, оволодіння професією, а професійної – реалізація інтелектуального і духовного потенціалу, саморозвиток особистості в професійному середовищі» [7, 89]. Також погоджуємося з А. Загнітко і Г. Монастирецькою щодо завдання викладача, яке передбачає забезпечення переходу «від одного типу діяльності (пізнавальної) до іншого (професійної) з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів» [6, 81]. На нашу думку, добір текстів з урахуванням змісту виучуваної теми забезпечує формування лінгвістичної та соціокультурної компетентностей.

На заняттях з СУЛМ, на нашу думку, слід приділяти увагу *загальнофілологічним методам* аналізу тексту (трансформаційна, дистрибутивна методика, а також методика компонентного аналізу значень мовних висловів, наявних у тексті); *контекстуально-інтерпретаційним* або *контекстологічним* методом (методики і прийоми, спрямовані на встановлення статусу конкретного досліджуваного тексту стосовно інших, його значущості в соціокультурному контексті, а також на

реконструкцію авторського задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості, стратегій впливу на читача); методу *композиційного аналізу* (принципи розміщення текстового матеріалу: лінійне, нелінійне, послідовне, неспідовне); традиційний і дієвий метод *семантико-стилістичного аналізу* змістової частини тексту.

З огляду на жанрову різноманітність текстів слід звернути увагу на процедуру смислового аналізу тексту, запропоновану Н. Чепелевою. Дослідниця пропонує поетапну роботу з текстом, що передбачає виконання таких когнітивних операцій: структурування, переструктурування текстового матеріалу, операція стиснення, розгортання тексту за схемою смислової структури його змісту, результатом чого є укрупнення одиниць інформації [9, 37].

На заняттях з СУЛМ групову та індивідуальну роботу студентів доцільно організовувати під час різних етапів (та їх складових) опрацювання текстів. Прикладами групових завдань можуть бути взаємообмін думками у парах або більших групах; читання текстів різних стилів та взаємообмін думками у парах або більших групах щодо лексичних, стилістичних та інших особливостей; робота над зовнішньою структурою тексту: знаходження заданого абзацу, визначення його меж, кількості та послідовності абзаців у тексті, вичленення головного в абзаці; знаходження у тексті початку, основної частини, кінцівки тексту; визначення, до якої частини тексту (початку, основної частини, кінцівки тексту) належать задані слова; схематизація змісту; поділ тексту на частини за запропонованим планом до нього; вибір із двох планів найбільш вдалого варіанту; нумерування пунктів плану; доповнення плану, у якому є не всі пункти; виправлення помилок у запропонованому плані; формулювання запитання до кожної частини тексту; складання плану; обмін думками від прочитаного. Як індивідуальні завдання можна запропонувати студентам роботу зі словником щодо з'ясування сфери використання маловживаних висловів; читання слів, речень, абзаців з різноманітним утрудненням (зображених різними шрифтами або кеглем, зі злитими словами, у дзеркальному відображенні; з механічними перешкодами, що ускладнюють сприйняття під час читання; з'ясування й відтворення фактичного змісту прочитаного тексту; редагування тексту; різні види переказу (стислий, вибірковий). Від рівня педагогічної майстерності викладача залежить різноманітність завдань та рівень організації заняття.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок. Проблема вибору навчальних текстів, зокрема під час підготовки філологів, наразі залишається актуальною.

Її вирішення дозволить сформувати у майбутніх перекладачів текстологічну компетентність, що є основою професійної діяльності. Текстологічну компетентність розуміємо як усвідомлення комплексного підходу до перекладу тексту з урахуванням його стилістичної, лексичної, морфологічної, словотвірної специфіки. Виокремлені фактори, що впливають на вибір тексту, принципи, якими має керуватися викладач при підборі наукових та офіційно-ділових текстів, вимоги та підходи до

вибору тексту, на нашу думку, наблизять до розв'язання зазначеної проблеми допоможуть методично правильно вибудувати практичне заняття.

Перспективною вважаємо роботу над створенням системи вправ для формування та розвитку текстологічної компетентності відповідно до заданої професійної ситуації. Оприлюднення результатів перевірки її ефективності в умовах експериментального навчання стануть основою для нових публікацій.

Список використаних джерел

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному вч. К.: ІНКОС. 2005. 315 с.
2. Должикова Т. Мілева І, Нікітіна А. Практикум з лінгвістики тексту: навч.-метод. посібник. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2011. 142 с.
3. Єщенко Т. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. К.: ВЦ «Академія». 2009. 264 с.
4. Ковалик І. Мацько Л., Плющ Н. Методика проведення лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа. 1984. 119 с.
5. Кочан І. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посібник. К.: Знання. 2008. 423 с.
6. Загнітко А., Монастирська Г. Лінгвістика тексту: хрестоматія. Донецьк: ДонНУ. 2009. 164 с.
7. Нагрибельна І. Професійно-методична підготовка майбутнього вчителя початкової школи до викладання рідної мови (в контексті Болонського процесу). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2011. Випуск 20. С. 88-90.
8. Пентиліук М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. К.: Ленвіт. 2011. 256 с.
9. Чепелева Н. Текст і читач: посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І Франка. 2015. 124 с.

References

1. Barabanova G. V. Metodika navchannya profesijno-orijentovanogo chitannya v nemovnomu vnz. [Methods of teaching vocational-oriented reading in non-linguistic institutions] K.: INKOS. 2005. 315 s.
2. Dolzhikova T. Milyeva I, Nikitina A. Praktikum z lingvistiki tekstu: navch.-metod. posibnik. [Workshop on text linguistics] Lugansk: DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka». 2011. 142 s.
3. Yeshenko T. Lingvistichnij analiz tekstu: navch. posibnik. [Linguistic text analysis] K.: VC «Akademiya», 2009. 264 s.
4. Kovalik I. Macko L., Plyush N. Metodika provedennya lingvistichnogo analizu tekstu [Methods of linguistic analysis of the text]. K.: Visha shkola., 1984. 119 s.
5. Kochan I. Lingvistichnij analiz tekstu: navch. posibnik. [Linguistic text analysis] K.: Znannya. 2008. 423 s.
6. Zagnitko A., Monastirecka G. Lingvistika tekstu: hrestomatiya. [Text linguistics: textbook] Doneck: DonNU. 2009. 164 s.
7. Nagribelna I. Profesijno-metodichna pidgotovka majbutnogo vichtelya pochatkovoyi shkoli do vikladannya ridnoyi movi (v konteksti Bolonskogo procesu) [Professional and methodological preparation of the future primary school teacher for mother tongue teaching (in the context of the Bologna Process)]. *Naukovij visnik Uzhgorodskogo nacionalnogo universitetu. Seriya: Pedagogika. Socialna robota.* 2011. Vipusk 20. S. 88-90.
8. Pentilyuk M. Aktualni problemi suchasnoyi lingvodidaktiki [Actual problems of modern linguistics]: [zbirnik statej] K.: Lenvit. 2011. 256 s.
9. Chepelyeva N. Tekst i chitach: posibnik [Text and reader]. Zhitomir: Vid-vo ZhDU im. I Franka. 2015. 124 s.

Олена Долгопол, Елена Кирьянова. Выбор учебных текстов как педагогическая проблема

Статья посвящена проблеме выбора текстов и организации работы с ними на занятиях по современному украинскому языку со студентами-переводчиками филологических факультетов технических вузов. Внимание сосредоточено на формировании текстологической компетентности. Выделены факторы и принципы выбора учебных текстов для проведения практических занятий и самостоятельной работы. Обозначены требования к учебным текстам в соответствии с дидактической целью занятия. Описана система работы с учебным текстом студентов-переводчиков. Среди ведущих методов работы с текстом на занятиях по современному украинскому литературному языку филологов-переводчиков обозначен контекстно-интерпретационный метод, метод композиционного анализа, метод семантико-стилистического анализа содержательной части текста.

Ключевые слова: лингводидактика, лингвометодика, профессиональная подготовка филолога-переводчика, текстологическая компетентность, учебный текст, работа с текстом, текстовый учебный материал.

Olena Dolgopol, Olena Kiryanova. Choice of educational texts as a pedagogical problem

The article is devoted to the actual pedagogical problem – the choice of educational texts for lessons in modern Ukrainian literary language with philologists-translators. It is emphasized that the text is the main subject of the translators' professional activity, so it is important to emphasize the quality of the text material during their training. Skills with text form one of the main professional competencies – textual. Textual competence is an understanding of the translator's comprehensive approach to text translation, taking into account its stylistic,

lexical, morphological and word-forming features. Different approaches to the study of texts have been analyzed, in particular, "text as a central figure in the communication process" and "text as stylistic, firing and structural unity". It is concluded that taking these approaches into account will ensure the formation of textual competence of native translators. The factors that should be taken into consideration when selecting texts are highlighted: the purpose and conditions of the organization of training, forms of work, requirements of the educational program. The principles of work of the teacher in the choice of educational texts are highlighted: professional value, authenticity of the text, accessibility, informing, usability and prevalence. Among the basic requirements for the text are the correspondence to the content of the translators' training, professional orientation, prospects of study, variety of types and genres of texts. The communicative-activity approach allows to involve students in speech activity, in understanding, translating, editing, creating oral and written texts of scientific and official-business styles: correspondence, articles, comments, etc. On the basis of the theory of contextual learning the conclusion is made about the effectiveness of transformational, distributive methodology, method of compositional and semantic-stylistic analysis. At different stages of the lesson, it is advisable to organize individual and group work on text material. Among group forms of work it is advisable to use reading of texts of different styles and genres and exchange of thoughts, schematization of content, formulation of questions and more. Individual tasks include working with dictionaries, editing texts, different types of translation. It is noted that the variety of tasks and the level of methodical organization of classes depend on the pedagogical skill of the teacher.

Key words: linguodidactics, linguistic methodology, professional training of a philologist-translator, textual competence, educational text, work with text, textual educational material.